

DŽORDŽ V. HIGINS

PRIJATELJI EDIJA KOJLA

Sa engleskog preveo
Aleksandar Marković



UVOD

Pred vama je kriminalistički roman koji predstavlja najveću prekretnicu u poslednjih pedeset godina. Takođe je sasvim moguće da je ovo jedan od četiri-pet najvećih ikada napisanih kriminalističkih romana. Ova knjiga baca tako dugačku senku da svi mi koji okapamo u žanru poznatom kao američki noar to radimo u njegovoj senci. Isto važi i za sve nas koji pišemo romane čija je radnja smeštena u Boston. Kako jedna tako tanka knjižica s minimalnim opisima i bez junaka može da polaže pravo na status savremenog remek-dela?

Počnimo od naslova, *Prijatelji Edija Kojla*. Edi Kojl nema prijatelje. Edi jedva da ima poznanike. Edi Kojl je naš beznadežni, zabludeli prosečni pripadnik bostonskog kriminalnog podzemlja sedamdesetih godina. Mogao bi da bude i najgori vođa svih vremena, jer nema pojma šta radi. A mogao bi, kad malo razmislimo, da bude i najbolji vođa, jer oni koji plivaju u ovom moru uglavnom nemaju pojma šta rade, zbog čega završavaju u vestima u deset ili na metalnom stolu medicinskog islednika, gule deset do dvanaest godina u bloku C ili vise na zidu lokalne pošte. U svetu Edija Kojla, niko ne radi s namerom da nekoga zezne; to se jednostavno samo po sebi dogodi. Niko se ne budi s namerom da čini zlo ili da bilo koga povredi, već samo nastoji da se održi na površini, a radi toga ponekad za sobom ostavi popriličnu slučajnu štetu. Ali budite sigurni da u tome nema ničega ličnog.

Edijevi „prijatelji” su Džeki Braun, švercer oružja manje vešt nego što uobražava; Dejv Foli, nemilosrdni federalni agent; pljačkaši banaka Art Van i Džimi Skalizi, i Dilon, u radno vreme barmen i plaćeni ubica posle radnog vremena. Džeki prodaje oružje Ediju, a on ga prosleđuje Artu i Džimiju, pljačkašima banaka u južnim predgrađima. Ediju preti zatvorska kazna i on pokušava da je izbegne. Kartu za slobodu obezbediće samo ako dostavi informacije Dejvu Foliju o predstojećim zločinima. Dejv koristi Edija u jednakoj meri, ako ne i više, kao što pretpostavlja da Edi koristi njega. (U ovom romanu, uzgred rečeno, svako koristi svakoga.) Dok Foli pritiska Edija da mu nabavi konkretnije dokaze o svojim „prijateljima”, Edi pokušava da održi privid odanosti. Problem je u tome što svi njegovi „prijatelji” znaju da mu preti robija i brinu da se poverava Foliju. Najtužnije od svega i krajnje ironično je to što Edi, iako se poverava Foliju, ne otkriva previše, ali se neko drugi, u koga niko ne sumnja, razbija od otkucavanja. Na Edijevu nesreću, niko ne sumnja da je drugi „prijatelj” drukara. Dok se Edijev sudar s ćorkom približava, ta sumnja postaje omča koja mu se steže oko vrata, i zubi mu sa svakim novim poglavljem sve glasnije cvokoću.

U većini romana je lako prepoznati pozitivce i negativce. U ovoj priči, međutim, pokojni Džordž V. Higin odbija da druka iz olake moralnosti. Oslanjajući se na sopstveno iskustvo u svojstvu pomoćnika saveznog tužioca, Higin ogoljava stvarni svet podzemlja, čiju su romantičnu verziju čitaoci imali u glavi pre nego što su se pojavili *Prijatelji Edija Kojla*. U Higinsovom svetu nema plemenitih gangstera usred uzvišene tragedije, niti poštenih žaca opsednutih pravdom. Postoje samo momci koji dolaze na posao, iz dana u dan; neki da

pljačkaju, otimaju, ili, kao u Dilonovom slučaju, da ubijaju, drugi da hapse ili sudski progone. Svi su oni u suštini samo šljakeri, i ne sekiraju se previše zbog posla, osim kad misle da ih je neko otkucao. Blizu kraja knjige, jedan lik pita drugog: „Ima li kraja ovom sranju? Da li se u ovom zanatu ikad išta menja?” Drugi lik odgovara: „Naravno da se menja... Neki zaginu, ostali omatore, pojavljuju se nove face, a stare nestaju. Svaki dan se nešto menja.”

Ovo je pacovska trka koju trči i Edi – prljavi, grubi svet ljigavaca i gadova. I da je to sve – hiperrealistični pogled na svet zločinačke potkulture bez heroja – ovaj roman možda ne bi bio dostojan statusa klasičnog dela... ali još nismo stigli do dijaloga. Ah, taj dijalog. Zauzima dobrih osamdeset odsto romana, i ne biste imali ništa protiv da zauzima i svih stotinu. Niko, ni pre ni posle, nije napisao ovako sočan, ovako histerično smešan, ovako surovo autentičan dijalog – ni Elmor Leonard, koji navodi ovaj roman kao svoj primarni uzor, ni Ričard Prajs, pa ni sam Džordž V. Higinis, koji je proveo ostatak svoje karijere pokušavajući da popravi ono što nije bilo pokvareno, nastojeći da u sledećim pričama pročisti dijaloge do tog nivoa fonetskog promašaja da je to postalo maltene parodija ovde pokazanog majstorstva. Otvorite bilo koju stranu ove knjige i pronaći ćete ogromno bogatstvo izgovorene reči. Likovi ovde vole da pričaju; verovatno bi pričali i stolici. Na našu sreću, imaju jedni druge za priču, i ono što na prvi pogled izgleda kao roman o ološu koji odrađuje prljave poslove dok mu ne istekne vreme, ubrzo se razotkriva kao devijantna priča o manirima, briljantan satirični zahvat na svim ofucanim klišeima žanra koji su mu prethodili. U većini romana, razgovor je so, a zaplet

je meso. U *Prijateljima Edija Kojla*, razgovor je meso. Meso su i zapleti, likovi, akcija, sve zajedno.

Ono što nam ostaje – posle tog savršenog dijaloga, pošto obiđemo najmemljivije podrume kriminalne potklase, pošto odskaćemo školice od antiheroja, preko gubitnika, do manipulativnog žace i ubice, tako banalnog i neosetljivog na ono što radi da se jedini moralni princip koji može da nađe u svom srcu odnosi na cenu posla, a ne na njegovu prirodu – jeste portret života na ulici, najrealniji ikada napisan. Zbog toga Edi Kojl naposljetku ipak stiče neke prijatelje – legiju čitalaca koji ga smatraju najvećim tragičnim antiherojem u analima kriminalističke proze. Kad završite sa čitanjem ove priče, popijte jednu u njegovu zdravlje. Živeo nam Edi Kojl. Nikada nećemo ponovo sresti nekoga kao što je on, niti nekoga kao što je njegov tvorac.

Denis Lehejn

1

Džeki Braun, dvadesetšestogodišnjak, izjavio je, ne menjajući izraz lica, da može da nabavi utoke. „Verovatno bih mogao da ti ih nabavim do sutra uveče. Mogao bih da ti nabavim možda šest utoka. Sutra uveče. Za nedelju ili desetak dana još deset komada. Imam tipa koji donosi najmanje deset komada, ali sam s drugim tipom ranije utanačio četiri, i on ih, znaš, očekuje. Ima neka posla. To znači šest utoka sutra uveče. Još deset za nedelju dana.”

Zdepasti muškarac sedeo je naspram Džekija Brauna i čekao da mu se ohladi kafa. „Ne znam da li mi se to sviđa”, reče. „Ne znam da li bih voleo da kupujem iz iste ture. Jer, vidi, ne znam šta će on da uradi s tim, znaš? Ako bude pravio probleme mojim ljudima zato što je još neko nabavio iz iste ture, pa, to bi i meni napravilo probleme.”

„Kapiram”, reče Džeki Braun. Pored njih su žurno prolazili oni koji su ranije izašli s posla u novembarsko poslepodne. Invalid koji je prodavao *Rekord* gnjavio je prolaznike dovikujući im iz svojih kolica na klizaljkaama.

„Ne kapiraš ti to kao što ja kapiram”, reče zdepasti. „Imam određene odgovornosti.”

„Vidi”, reče Džeki Braun, „kažem ti da kapiram. Jesu li ti dali moje ime?”

„Dali su mi tvoje ime”, odgovori zdepasti.

„Onda je sve u redu”, reče Džeki Braun.

„Ništa nije u redu”, reče zdepasti. „Voleo bih da sam dobio paru svaki put kad je ime koje sam čuo bilo u redu, stvarno bih voleo. Pogledaj ovo.” Zdepasti ispruži prste leve ruke iznad plastične ploče stola ukrašene zlatnim zrcima. „Znaš šta je ovo?”

„Tvoja šaka”, odgovori Džeki Braun.

„Nadam se da si pažljivije pogledao te utoke nego moju šaku”, reče zdepasti. „Pogledaj svoju prokletu šaku.”

Džeki Braun ispruži prste leve šake. „Aha.”

„Izbroj jebene zglobove”, reče zdepasti.

„Sve zglobove?”, upita Džeki Braun.

„Pobogu, bre”, reče zdepasti. „Izbroj koliko hoćeš. Ja imam četiri više. Po jedan na svakom prstu. Znaš kako sam ih stekao? Kupio sam neku robu od tipa čije ime sam dobio, i ušli su joj u trag, pa je tip od kog sam kupio zaglavio u Volpolu na petnaest do dvadeset pet. Još je tamo, ali je imao neke prijatelje. Gurnuli su mi šaku u fioku, a onda ju je jedan zalupio. Bolelo je... u majčinu. Nemaš pojma koliko je bolelo. Zato imam višak zglobova.”

„Isuse”, reče Džeki Braun.

„Još više je bolelo”, nastavi zdepasti, „još više je bolelo zato što sam znao šta će da mi urade, znaš? Bio sam tamo, i rekli su mi u lice naljutio si nekoga, gadno si se zajebao i sad neko robija zbog toga, i ovo nije ništa lično, kapiraš, ali jednostavno mora da se uradi. Sad izvadi ruku odatle. Pomislio sam da ne poslušam, znaš? Kao klinac sam išao u nedeljnu školu, i časna sestra mi je rekla ispruži šaku, i kad sam to prvih nekoliko puta uradio, ošajdarila me je po prstima lenjirom s čeličnom ivicom. Zato sam jednog dana, kad mi je rekla: 'Ispruži ruku', rekao: 'Neću.' Tada me je ošinula lenjirom preko face. Ista stvar. Ali ti momci nisu bili ljuti, ljuti na mene,

znaš? Momci koje stalno viđaš, možda momci koji ti se nisu sviđali, ili jesu, s kojima si popio koje piće, ili jurio ženske. 'Hej, vidi, Poli, ovo nije ništa lično, znaš. Napravio si grešku. Šaku ovamo. Ne bih voleo da te *upucam*, znaš.' Zato sam ispružio ruku – mogao sam da biram – izabrao sam levu zato što sam dešnjak, i znao sam šta će se dogoditi, kao što sam rekao, a oni su mi gurnuli prste u fioku i onda ju je jedan zalupio. Jesi li ikad čuo kako pucaju kosti? Kao kad slomiš komad šindre. Boli kô đavo."

„Isuse”, reče Džeki Braun.

„I ja sam to pomislio”, reče zdepasti. „Skoro mesec dana sam bio u gipsu. I dan-danas boli, kad je vlažno vreme. Ne mogu da savijem prste. Zato me baš briga kako ti je ime i ko mi ga je dao. Imao sam ime onog tipa, i to nije nimalo pomoglo mojim prokletim prstima. Ime nije dovoljno. Plaćaju me što sam oprezan. Zanima me šta bi bilo ako bi ušli u trag utokama iz ove ture. Hoću li morati da uračunam i štake? Ovo je ozbiljan posao, znaš. Ne znam kome si dosad prodavao, ali baja kaže da imaš utoke, a meni trebaju utoke. Samo se štitim, samo pokušavam da budem pametan. Šta ako čovek sa četiri utoke jednu da nekome, a ovaj njom upuca prokletog pajkana? Hoću li morati da napustim grad?”

„Ne”, reče Džeki Braun.

„Ne?”, ponovi zdepasti. „U redu, nadam se da je tako. Ponestaje mi prstiju. I ako budem morao da napustim grad, prijatelju, moraćeš i ti. Kapiraš? Šta god da urade meni, ti ćeš gore proći. Znaš da je tako.”

„Znam da je tako”, potvrdi Džeki Braun.

„Nadam se da znaš”, reče zdepasti. „Ne znam kome si prodavao, ali mogu da ti kažem da su ovi momci drugačiji.”

„Ovim utokama ne možeš da uđeš u trag”, reče Džeki Braun. „Garantujem ti to.”

„A kako to, 'leba ti?”, upita zdepasti.

„Vidi”, reče Džeki Braun, „to su nove utoke, kapiraš? Prošle su samo probno gađanje. Jebeno nove utoke. Superlaki. Zaštićeni okidači. Plutajuće udarne igle. Mogao bi da ispustiš jedan od ovih komada pravo na okidač, s metkom u cevi – i ništa. Tridesetosmica specijal. Kažem ti, dobra roba.”

„Kradena”, reče zdepasti. „Sastrugani serijski brojevi. Tako sam bio uhvaćen. Potope ih u nekakav rastvor i serijski broj se podigne. Nadam se da imaš nešto bolje od toga. U suprotnom, ni ti ni ja nećemo moći da se rukujemo.”

„Ne”, reče Džeki Braun, „imaju serijske brojeve. Ako te uhvate, nema nikakve frke. Ne mogu da provale da je ukradena. Nova-novcata utoka.”

„Sa serijskim brojem?”, upita zdepasti.

„Ako pogledaš serijski broj”, reče Džeki Braun, „videćeš da je to model rađen za vojnu policiju, 1951, isporučen na Rok Ajland, bez prijave da je ukraden. Ali to je novi detektiv specijal. Takođe bez prijave da je ukraden.”

„Imaš nekoga u fabrici”, reče zdepasti.

„Imam utoke na prodaju”, reče Džeki Braun. „Uradio sam mnogo poslova, i jedva da je bilo pritužbi. Mogu da ti nabavim modele od dva i četiri inča, samo reci šta ti treba. Mogu sve da nabavim.”

„Koliko?”, upita zdepasti.

„Zavisi od ture”, odgovori Džeki Braun.

„I od toga koliko sam spreman da platim”, reče zdepasti. „Koliko?”

„Osamdeset”, reče Džeki Braun.

„Osamdeset?“, upita zdepasti. „Jesi li ti ikada prodavao utoke? Osamdeset je previše. Ja govorim o tridesetak utoka. Mogu da odem u prokletu radnju i kupim trideset utoka po osamdeset. Vidim da ćemo morati još da popričamo o ceni.”

„Voleo bih da te vidim kad uđeš u radnju i tražiš trideset komada“, reče Džeki Braun. „Ne znam ko si i ne znam šta ti je na umu, niti treba da znam, ali bih voleo da čujem kako kažeš da imaš neke ortake koji bi da kupe trideset komada i hoćeš popust. Baš bih voleo to da vidim. FBI bi ti bio za vratom pre nego što izvadiš lov.”

„Postoji više prodavnica, znaš“, reče zdepasti.

„Ne, za tebe ne postoji“, reče Džeki Braun. „Mogu odmah da ti kažem da niko u krugu od sto pedeset kilometara ne može da ponudi ovakvu robu, i ti to znaš. Zato dosta tog sranja.”

„Nikad nisam išao preko pedeset“, reče zdepasti. „Neću ni sada. Osim toga, ne stoje u redu za trideset. I ako s ovima sve prođe kako treba, vratiću se po još. Navikao si da valjaš po utoku-dve pa zato hoćeš da isporučiš u tri-četiri cuga.”

„Mogu već sutra da prodam pedeset a da tebe i ne vidim“, reče Džeki Braun. „Ne mogu brzo da ih prikupim. Mogu da prodam svaku utoku koju nabavim. Da sam otišao dole do hrama da se ispovedim, kladim se da bih dobio da izmolim tri *Zdravomarije* i da bi me sveštenik u poverenju pitao mogu li da mu nabavim nešto lako što bi mogao da nosi ispod kaputa. Ljudi su ludi za utokama. Prošle nedelje imao sam tipa koji se loži na pajtona, pa sam mu nabavio taj veliki jebeni blekhok, od šest inča, mag 41. Zgrabio ga je kao da ga je ceo život tražio. Trebalo je videti tog majkovića kako

izlazi s velikom izbočinom pod kaputom, izgledao je kao da je ukrao lubenicu. Drugi tip me je ozbiljno pitao za nekoliko mašinki. Išao bi sto pedeset za svaki komad koji mogu da nabavim, nije mario za kalibar.”

„Je li obojen?“, upita zdepasti.

„Prijatan tip“, reče Džeki Braun. „Ne bi me iznenadilo ako uspem da mu nabavim koju za nedelju dana, otprilike. I to dobar materijal. M-16 u vrlo dobrom stanju.”

„Nikad nisam razumeo one koji bi da upotrebe mašinku“, reče zdepasti. „Ako te uhvate s njom, to je doživotna, a zapravo ne možeš bogzna šta da uradiš, osim možda da vodiš rat. Ne možeš da je sakriješ niti da je vozikaš okolo u kolima, prokletinjom ne možeš ništa da pogodiš, ako ti ne smeta da srušiš nekoliko zidova pucajući na nekog tipa. Generalno najbolji komad koji sam ikad video je smit od četiri inča. E, to je valjan komad mašinerije, lak za baratanje i pogađa tamo gde ga uperiš.”

„Prevelik je za većinu ljudi“, reče Džeki Braun. „Pre otprilike nedelju dana jedan tip je tražio dve tridesetosmice, pa sam mu nabavio jednu, i kolt od dva inča. Kolt mu se svideo, ali bio je nervozan zbog smita. Pitao me je da li mislim da će ići okolo noseći jebenu futrolu, ili tako nešto, ali ipak ga je uzeo.”

„Vidi“, reče zdepasti, „hoću trideset utoka. Uzeću i od dva i od četiri inča. Tridesetosmice, i mag 357 ako moram. Trideset komada. Daću ti soma i dvesta.”

„Zajebi“, reče Džeki Braun. „Najmanje sedamdeset po komadu.”

„Daću ti soma i po“, ponudi zdepasti.

„Podelimo razliku“, reče Džeki Braun. „Soma i osamsto.”

„Moraću da vidim robu”, reče zdepasti.

„Naravno”, reče Džeki Braun. Izraz lica mu se promeni: osmehnuo se.